

МУҲАЙЁ ҲАКИМОВА

**ЎЗБЕК ТИЛИДА АБСТРАКТ
НОМЛАР СЕМАНТИКАСИ**

ЎЗБЕКИСТОН RESPУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

АЛИШЕР НАВОИЙ НОМИДАГИ ТОШКЕНТ ДАВЛАТ
ЎЗБЕК ТИЛИ ВА АДАБИЁТИ УНИВЕРСИТЕТИ

МУҲАЙЁ ҲАКИМОВА

ЎЗБЕК ТИЛИДА АБСТРАКТ НОМЛАР СЕМАНТИКАСИ

Монография

“НАВОИЙ УНИВЕРСИТЕТИ” нашриёт-матбаа уйи
ТОШКЕНТ – 2019

УЎК 811.512.133'367.623.2
Х 20
КБК 81.2Ў36-3

ISBN: 978-9943-5636-8-1

Ҳақимова Муҳайё

Ўзбек тилида абстракт номлар семантикаси / монография / – Т.:
“Навоий университети” нашриёт-матбаа уйи, 2019. - 180 б.

Монографияда абстракция ва унинг тилда акс этиш йўсинлари, хусусан, лексик сатҳдаги абстракциялашиш жараёнлари тадқиқ қилинган. Абстракт номларнинг семантик хусусиятлари конкрет номлар билан зиддиятда тахлилга тортилган ва шу тарихда абстракциянинг семантик структурага таъсири ўрғанилган. Ўзбек тили абстракт номларининг семантик таснифи амалга оширилган ҳамда парадигмастик муносабатларга кириша олиш имкониятлари, очиб берилган.

Монография тилшунос олимлар, тилшунослик илми билан шуғулланувчи тадқиқотчилар, магистрантлар ва талабалар учун мўлжалланган.

Масъул муҳаррир: Низомиддин Маҳмудов,

филология фанлари доктори, профессор

Тақризчилар:

Самихон Аширбоев,

филология фанлари доктори, профессор

Абдулҳай Собиров,

филология фанлари доктори, профессор

Монография Алишер Навоий номидаги Тошкент давлат ўзбек тили ва адабиёти университети Кенгашининг 2019 йил 30 сентябрдаги 2-сонли мажлиси қарорига мувофиқ нашрга тавсия этилган.

© Ҳақимова М.

© “NAVOIY UNIVERSITY” nashriyot-matbaa uyi, 2019

СЎЗ БОШИ

Жаҳон тилшунослигида сўнги йилларда амалга оширилаётган илмий тадқиқотларда лисоний ходисаларнинг моҳиятини очишда инсон омилини ҳисобга олиш анъанаси етакчилик қилмоқда. Антропоцентрик парадигма асосида семантикага оид тадқиқотлар ҳам сифат ўзгаришларига учради. Лексик бирликларнинг маъно хусусиятлари тахлилда инсон омилининг ўрни, белгиловчи аҳамиятини ўрганиш кун тартибига кўйилди.

Европа тилшунослигида инсониятнинг тафаккур тарзи билан боғлиқ бўлган абстракт сўзларнинг тадқиқида фалсафий, грамматик ва антропологистик жиҳатларга эътибор қаратилмоқда.

Тил ўзида оламнинг ранг-баранг кўринишларини аслига мос равишда инъикос эттиришга ҳаракат қилар экан, бундай ҳолатда тил учун оламнинг барча кўринишларига хос бўлган субстанция ва унинг белгиларини акс эттиришдан бошқа йўл йўқ. Акс ҳолда одам ва олам муносабати бузилган бўларди. Тилда нафақат моддий характердаги, балки моддий оламга хос бўлмаган, рухий (идеал) олам унсурлари ҳам акс этади. Моддий характерга эга бўлмаган воқеликнинг тилда, жумладан, лексик сатҳда акс этишини ўрганиш ўзбек тилшунослиги учун долзарб вазифалардандир. Номоддий характердаги абстракт воқеликларни номлашда тил эгаларининг ўзига хос тафаккури, маънавияти ва маданияти акс этади. Зеро, тилимизда мавжуд бўлган *андиша, ҳаё, орият, гурур, бурч, меҳр, оқибат, шайхона, ватанпарварлик, кўнгилчанлик, оққўнғиллик* каби абстракт сўзлар халқимизнинг кенг дунёқараши, буюк маънавияти, чуқур салоҳияти, бизнинг мишлатга хос одоб-ахлоқ меъёрларидан далолат беради.

Ўзбек тилшунослигида абстракция, унинг тилдаги инъикоси масаласи, лисоний абстракция ва унинг турлари, абстракт сўзларнинг лисоний хусусиятлари бўйича илмий ишларнинг амалга оширилмаганлиги тадқиқот мавзусининг долзарблигини белгилайди. Тилшунослигимизда мавҳум отлар термини остида фақат абстракт отлар ажратилади, бу ажратилиш ҳам жуда содда, аниқлаштирилмаган, “мавҳум тушунчаларни номловчи” белгиси остида амалга оширилади. Шунинг учун илмий адабиёт ва